

Žorž Amado

ŠATRA
ČUDESA

Prevela s portugalskog
Jasmina Nešković

■ Laguna ■

Naslov originala

Jorge Amado

TENDA DOS MILAGRES

Copyright © 2008, Grapiúna Produções Artísticas Ltd.
All rights reserved.

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ŠATRA ČUDESA

Sadržaj

- O tome kako je pesnik Fausto Pena, svršeni sociolog,
bio zadužen da obavi jedno istraživanje
i kako ga je sproveo do kraja 16
- O dolasku u Brazil severnoameričkog naučnika
Džejmsa D. Levensona i o posledicama
koje su iz toga proistekle. 23
- O smrti Pedra Arkanža, Ožuobe, i o njegovoj sahrani
na Majurskom groblju 35
- O našem poeti i istraživaču, u svojstvu ljubavnika
(i rogonje) i jedna pesma pride 56
- O uglednim i uglađenim ljudima, intelektualcima
visoke kategorije, sveznalicama i prepredenjacima . . 65
- O Entrudu, uličnim svađama i drugim čudima sa
mulatkinjama, crnkinjama i jednom Šveđankom
(koja je zapravo bila Finkinja) 84
- O tome kako je Fausto Pena, nepopustljivi laktaroš,
dobio jedan honorar (skroman), jednu poruku
i jednu ponudu 125

O tome kako je potrošačko društvo pokrenulo proslavu obeležavanja stogodišnjice Pedra Arkanža, usmerilo i učvrstilo njegovu slavu, napravivši od nje kapital . . .	129
O knjigama, tezama i teorijama, o profesorima i narodnim pesnicima, o kraljici od Sabe, jednoj grofici i jednoj jabi, i sred tolikih peripetija postavlja se jedna zagonetka i izražava jedno smelo mišljenje	152
O tome kako Fausto Pena priča o svom pozorišnom iskustvu i drugim žalosnim stvarima.	199
O nagradi <i>Pedro Arkanžo</i> i nagradnoj temi, s bulumentom pesnika i reklamnih agenata, s učiteljicama i veselim krokodilom	206
O građanskoj pobuni Pedra Arkanža i o tome kako je narod zaposeo trgove	222
Mudrujući o talentu i uspehu, Fausto Pena se oprašta: bilo je krajnje vreme	354
O pitanju i o odgovoru	361
O slavi otadžbine.	392
O području magijskom i stvarnom.	401
<i>O autoru.</i>	405

Na prostranoj teritoriji Pelurinja, muškarci i žene podučavaju i uče. Univerzitet ogroman i raznolik, širi se i grana na razne strane, od Tabuana, Karmelitskih vrata i Svetog Antonija izvan zidina Karma, do Obučarske čaršije i dalje, preko pijace, sve do Masijela, Lapinje, Trga katedrale, Tororoo, Barokinje, Sedam kapija i Crvene reke: svuda gde muškarci i žene obrađuju metal i drvo, koriste trave i korenje, mešaju ritmove, korake i krv i u tom mešanju stvaraju novu boju i novi zvuk, jednu novu sliku, jedinstvenu, samosvojnju.

Tu odzvanjaju atabake, berimbaus, ganzas, agogos, pandeiros, adifes, kašišis, kabasaš: sve sirotinjski instrumenti, a tako bogati ritmom i melodijom. Na tom narodnom području rađaju se muzika i ples:

*Camaradinho é
Camaradinho, camará*

Pored Crkve Crnačke krunice, na jednoj zgradi na prvom spratu, s pet prozora koji gledaju na Trg Pelurinja, majstor

Budijan je držao svoju Školu angolske kapoeire: učenici su dolazili kasno po podne ili u sumrak, umorni od dnevnog rada ali orni za igru. Zvuci berimbaua najavljuju udarce i borbene zahvate, raznovrsne i zastrašujuće: polumesec, razvlačenje, udarac glavom, ražin rep, stropoštaivanje, teturanje, šibanje, stoj na glavi, galop, čekić, guranje, korbač, udarac sabljom, rakova klešta, zahvat spreda, zahvat s leđa i šut.

Mladići se bore uz zvuke berimbaua, u ludoj geografiji izmešanih znakova: Sao Bento Veliki, Sao Bento Mali, Sveta Marija, Kavalerija, Amazonija, Angola, Angola Dvostruka, Angola Mala, Uhvati Pomorandžu sa Zemlje Tiko-Tiko, Juna, Samongo i Šiko-Solomon, a ima ih još, do vraga! kako ih i ne bi bilo: na ovom našem tlu angolska kapoeira se obogatila i preobrazila: ne gubeći svoju borbenu suštinu, pretvorila se u balet.

Spretnost majstora Budijana je nečuvjena: postoji li ijedna mačka tako okretna, laka, nepredvidiva? Skače i odskače u stranu i unazad, nikad nijedan protivnik nije uspeo da ga dotakne. U okrilju škole mnogi majstori su pokazali svoju vrednost i umeće: sve svoje znanje i veštinu. Bili su to: Bogu-Mio, Ribar, Šiko da Bara, Antonio Mare, Zakarija Veliki, Piroka Peišoto, Sedam Smrti, Svilen Brk, Miroljub iz Crvene reke, Dobra Kosa, Visente Pastinja, Dvanaestorica, Tibursinjo iz Žaguaribe, Šiko – Daj mi, No da Empreza i Barokinja:

Dečače, ko ti je učitelj bio?
 Učitelj mi je bio Barokinja
 Ni bradu ni brkove nosio nije
 Voleo je s policijom da se bije
 Al' nikad nije dirao civile.

Jednoga dana dođoše koreografi i otkriše baletski korak. Pojaviše se i kompozitori, bosa-nove i ostalih „bosa“, neki

pristojni, drugi prevaranti, i za svakog je bilo ponešto, čak i napretek, a kako i ne bi? Tu, na prostoru Pelurinja, na tom slobodnom univerzitetu, iz narodnog stvaralaštva nastaje umetnost. Po vascelu noć, pevaju učenici:

*Aj, aj, ajaja
Lepu igru želim da naučim ja
Aj, aj, ajaja*

Učitelji se nalaze u svakoj kući, u svakom dućanu, u svakoj radionici. U istoj zgradi gde je i Budijanova škola, u unutrašnjem dvorištu, pripremao se i vežbao za karnevalski nastup plesački ansambl Afoše sinova Baije, a tu je smeštena i grupa Sirena koju vodi Valdeloar, nenadmašan u uvežbavanju karnevalskih i pastirskih povorki: o kapoeiri zna sve, a dodao joj je i nove zahvate i figure, kasnije, kad je otvorio svoju školu, u Tororou. U velikom dvorištu svake subote i nedelje, održava probe i jedna škola sambe; tu glavnu reč vodi crnac Ažaji, glavni konkurent Lidija Koroa za mesto ambasadora u Afoše, ali jedini i neprikosnoven kad je u pitanju samba, njen glavni ritmičar i najbolji koreograf.

Ima i raznih slikara čudesa, koji rade slike u ulju, akvarele ili paste. Ko god se zavetovao Našem Gospodu od Bonfina, Našoj Gospi od Sretenja ili bilo kom drugom svecu, prizvao ga u pomoć i bio uslišen njegovom milošću, dolazi u dućane majstora slikara da im naruči sliku koja će visiti u crkvi, u znak večne zahvalnosti. Ti naivni umetnici zovu se Žoao Duarte da Silva, majstor Lisidio Lopes, majstor Keiroš, Agripinijano Baros, Rajmundo Fraga. Majstor Lisidio izrađuje i drvoreze, gravire za naslovne stranice knjižica narodnih pesnika.

Trubaduri, gitaristi, usmeni pripovedači, autori tankih brošura, složenih i štampanih u radionici majstora Lidija

Koroa i u drugim sirotinjskim stamparijama, prodaju za dve pare svoje romanse i pesme na tom slobodnom tržištu.

To su pesnici, pamfletisti, hroničari, moralisti. Beleže i tumače život grada, smeštajući među svoje rime stvarne događaje i izmišljene priče, sve podjednako čudesne: KOSMATA DEVICA KOJA JE PROGUTALA BANANU ili PRINCEZA MARI-KRUZ I VITEZ IZ VAZDUHA. Protestuju i kritikuju, poučavaju i zabavljaju, a s vremena na vreme iznenade i ponekim sjajnim stihom.

U Agnaldovoj radionici, komadi tvrdog drveta – palisandra, brazila, vinjatika, perobe, putumužua, masarandube – preobražavaju se u Šangove sekirice, statuete Ošuna i Jemanže, figurice kabokla,* Probisveta, Tri zvezde, Sedam mačeva, u blistave sablje u moćnim rukama. Moćne su bile ruke majstora Agnalda: kad mu je srce već sasvim oslabilo, napadnuto bolešću iz Šagasa (u to vreme ta prokleta boleština nije imala čak ni ime, nego je bila samo smrt, spora ali sigurna), neumorne ruke stvarale su orišase** i kabokle, u kojima je bilo nečeg tajanstvenog, što niko nije umeo da objasni, kao da im je Agnaldo, tako blizu smrti, udahnuo jedan besmrtni dah života. To su likovi koji ulivaju neku zebnju i nemir, jer podsećaju, u isti mah, i na mitološka bića i na poznate ljude

* Kaboklo je vrsta meleza nastala mešanjem evropskih belaca i brazilskih starosedelaca Indijanaca. Kabokli čine najbrojniju populaciju u Amazoniji i pojedinim državama na severoistoku Brazila. (Prim. prev.)

** Kandomble, afro-brazilski verski kult koji se naročito upražnjava u Baiji, posvećen je božanstvima tzv. orišama kojih po nekim procenama ima nekoliko stotina. Kandomble se najčešće svetkuje na gradskim trgovima i svetilištima – tereirima, a značajnu ulogu u kandombleu imaju oguni, izabrani muškarci, svojevrсни sveštenici ove religije, koji se razlikuju po hijerarhiji i zaduženjima u izvođenju obreda. Posebni oguni staraju se o pežiju, svetim mestima, oltarima koji se smatraju „kućama“ oriša i gde se čuvaju njihova znamenja. (Prim. prev.)

sa ulice. Jednom prilikom, neki otac svetaca iz Maragožipea naručio mu je jednog ogromnog Ošosija i u tu svrhu doneo jedan debeli trupac žankeire: toliko je bio širok i težak da su morala da se skupe šestorica da bi ga preneli. Iznuren od bolesti, teško dišući, majstor Agnaldo se nasmejao videvši drvo: toliko deblo, neuobičajeno, pravo zadovoljstvo za rad. Istesao je jedno džinovsko božanstvo, Ošosija, velikog lovca, ali ne sa lukom i strelom, već sa puškom. Bio je to jedan drugačiji Ošosi: iako je u njemu bilo lako prepoznati kralja Ketua i gospodara šuma, ipak je više ličio na izvesnog Lukasa sa Vašara, nekog šumskog razbojnika ili plaćenika, na Gundelja – Zlatnu Žicu:

Gundelj na samrti usta otvori
I svome sinu progovori
Ne daj niko da te bije
Jer ni tvoga oca nije

Tako je Agnaldo video Ošosija i tako ga je predstavio: sa kožnim šešišom, bodežom, lovačkom puškom, i sa zvezdom, oznakom plaćenika, na obodu šešira. Naručilac je bio zgranut i nije hteo da primi tu profanu figuru. Tako je Ošosi ostao mesecima da čuva radionicu, sve dok se jednog dana nije pojavio neki putnik, Francuz, i ponudio za njega debele pare. Ako je verovati pričama, Ošosi je završio u nekom muzeju u Parizu. Ali svašta se priča na toj slobodnoj teritoriji.

U rukama Marija Proense, jednog žgoljavka, mulata skoro belog, limene pločice, cink, bakar postaju Ogunovi mačevi, Jemanžine lepeze, Ošumine daire, Ošalini štapovi. Jedna velika Jemanža od bakra stoji umesto firme iznad vrata: Radionica Majke voda.

Majstor Manu, mrgodan i ćutljiv, gvođenog karaktera, koji govori samo kad treba i šta treba, iskiva na svom

nakovnju Ešuov trozubac, Ogunove alatke, Ošosijev luk, zmi-ju Ošumare. Iz vatre i snažnih Manuovih ruku rađaju se orišasi, duhovi zemlje, vode i šuma, i sva njihova znamenja. Rađa se skulptura iz stvaralačkih ruku tih nepismenih vajara.

U svom dućanu kod Karmelitskih vrata, majstor Didi radi sa perlicama, slamom, konjskim grivama, kožom: pravi i popravlja Omoluovu opremu: ebiris, adês, eruexins, erukerês, xaxarás. Njegov komšija je Deodoro, jedan mulat zvonkog smeha, specijalista za izradu bubnjeva atabaka svih vrsta i naroda: nagô i gêge, Angola i Kongo. Izrađuje i udaraljke, ali majstor Manuove su najbolje.

U Gimnazijskoj ulici, „santeiro“ Migel, zadužen za crkvene relikvije, pričalica i veseljak, oblikuje i proizvodi anđele, arhandele i svece. Katolički sveci, posvećenost crkvi, Bezgrešno začéce i Sveti Antonio iz Lisabona, Arhangel Gavrilo i mali Isus – kako sve to može da ide zajedno sa orišasima majstora Agnalda, kojima je santeiro Migel naročito blizak i privržen? Postoji između tih izabranika Vatikana i onih drugih, divljaka i kabokla, jedna zajednička tačka: svi oni su mešanci. Agnaldov Ošosi je šumski razbojnik. Ali zar to nije i santeirov Sveti Đorđe? Njegov šlem više liči na kožni šešir, a aždaja na krokodila ili neku zverku iz prašume.

Ponekad, kad mu srce zaigra i nađe malo vremena, Migel izvaja, za svoju dušu, neku голу crnkinju, maznu i raskalašnu, i pokloni je nekom prijatelju. Jedna od njih bila je ista-iscijata crna Doroteja: uzdignute grudi, neukrotiva zadnjica, rascvetali pupak i zaobljena stopala. Ko bi mogao da je zasluži, ako ne Arkanžo? Međutim, nije pogodio Rozu od Ošale, nije uspeo da „odgonetne njenu tajnu“, kako je govorio.

*Zlatari obrađuju plemenite metale: srebro i bakar zado-
bijaju neku uzdržanu lepotu kad se preobrazu u voće, ribe, šipak, balangadas. Na Trgu katedrale i u Obučarskoj čar-šiji samo dotaknu zlato i ono se pretvori u ogrlice i grivne.*

Najčuveniji zlatar bio je Lusio Reis: otac, jedan spretni Portugalac, naučio ga je zanatu, ali sin je batalio filigran i posvetio se izradi kaža, ananasa, pitanga, šišarki i šipaka svih veličina. Od crnkinje Predilete, svoje majke, nasledio je smisao za izmišljanje i izmišljao je ukrase, broševe, minduše, prstenje – koji danas vrede čitavo bogatstvo u antikvarnicama.

U dućanima travara, ebi i orobos, čarobno ritualno seme-nje, mešaju se s lekovitim biljem. Dona Adelaida Tostes, ratoborna, bez dlake na jeziku i alava na rakiju, poznaje svako zrno i svaki listić, njihova magijska dejstva i protivdejstva. Poznaje korenje, koru drveća, bilje i korov, i njihova lekovita svojstva: aluma za jetru, sedrina za smirenje živaca, livadar-ka protiv mamurluka, kamenika za bubrege, majčina dušica za stomak, jareća brada za podizanje morala i one stvari.

Dona Filomena je još jedna veličina među ženama: ako je lepo zamole i pošteno plate, bajaće nad telom mušterije da skine zle čini, a pouzdano leči hronični katar i grudobolju, nekim melemom od divljeg grbaća, meda, mleka i limuna i ko zna čega još. Nema tog kašlja, ma koliko uporan bio, koji bi tome odoleo. Jedan lekar, pošto je od nje naučio recept za pročišćavanje krvi, preselio se u Sao Paulo i silno se obogatio lečeći sifilis.

U Šatri čudesa, na Tabuanskoj padini br. 60, nalazi se rektorat tog narodnog univerziteta. Tu je majstor Lidio Koro koji islikava čuda, pokreće magične senke i pravi grube gravire u drvetu; tu je i Pedro Arkanžo, možda rektor, ko zna? Nagnuti nad starim izlizanim štamparskim slovima i ćudljivoj mašinom, sastavljaju i štampaju u zastareloj i sirotinjskoj štampariji knjigu o bajanskom životu.

Tu, blizu, na Isusovom trgu, uzdiže se Medicinski fakul-tet, gde se takođe uči kako se leče bolesti, neguju bolesnici, pored ostalih predmeta: od retorike do soneta i raznih sum-njivih teorija.

O TOME KAKO JE PESNIK FAUSTO PENA, SVRŠENI SOCIOLOG, BIO ZADUŽEN DA OBAVI JEDNO ISTRAŽIVANJE I KAKO GA JE SPROVEO DO KRAJA

Na stranicama koje slede čitaoci će naći rezultate mog istraživanja o životu i delu Pedra Arkanža. Taj rad mi je naručio čuveni Džejms D. Levenson i platio ga u dolarima.

Već na početku nameće se potreba za izvesnim razjašnjenjima, budući da je čitav poduhvat, od početka do kraja, bio najviše nalik na prilično zapetljanu, apsurdnu igru protivrečnosti. Prelistavajući svoje zabeleške, ne mogu da zatvaram oči pred nepobitnošću činjenica: ostale su mnoge nelogičnosti i besmislice, nejasnoće i nesuvislosti, uprkos svim mojim uložnim naporima, verovali vi to ili ne.

Kad pominjem nedoumice i nepouz dane podatke, nepreciznosti i laži, ne mislim samo na život bajjanskog učitelja već i na čitav splet činjenica i okolnosti u celini: od događaja iz davne prošlosti do nedavnih zbivanja, zaključno sa senzacionalnim Levensonovim intervjuom, od nezapamćenih terevenki povodom obeležavanja pedesetog rođendana pa do završne svečanosti povodom stogodišnjice. Što se tiče rekonstrukcije životopisa Pedra Arkanža, u to se nisam upuštao niti mi je išta slično predlagao ili tražio slavni naučnik

s Kolumbija univerziteta, čije se interesovanje svodilo na metode istraživanja i proučavanja uslova i okolnosti koji su omogućili nastanak i stvaranje jednog tako živog i originalnog dela. Naručio mi je jedino da prikupim podatke koji bi mu pomogli da stvori jasniju predstavu o ličnosti Pedra Arkanža, o kome je nameravao da napiše nekoliko stranica, kao predgovor prevodu njegovih dela.

O Arkanžovom životu izmakle su mi ne samo sitne pojedinosti već i podaci od suštinskog, možda čak i presudnog značaja. Često sam se suočavao sa prazninom – šupljina u prostoru i vremenu – ili s neobjašnjivim događajima, različitim verzijama, nesuvislim tumačenjima, nesređenom građom, protivrečnim svedočanstvima i svedocima. Primera radi, nikad nisam uspeo da dokučim da li je crnkinja Roza di Ošala bila zapravo mulatkinja Rizoleta, rodom sa Malija, ili izvesna Doroteja koja je sklopila ugovor sa đavolom. Bilo je i onih koji su smatrali da ona oličava Rozendu Batistu dus Reis, poreklom iz Muritibe, dok su drugi čitavu priču pripisivali prekrasnoj Sabini Anđeoskoj, „najlepšem anđelu među anđelima“, kako ju je, ne štedeći reči, nazvao sam meštar Arkanžo. Konačno, da li je uopšte bila u pitanju jedna osoba ili više njih? Digao sam ruke od namere da to saznam, a ne verujem da je iko to pouzdano i znao.

Priznajem i da sam odustao, da li usled umora ili mrzovolje, i od razjašnjenja pojedinih pretpostavki, od rasvetljavanja izvesnih, možda i ključnih pojedinih, tolika je zbrka vladala u iskazima i neusaglašenost u podacima. Sve se svodilo na „možda“, „izgleda“, „može biti ali i ne mora“ – na potpuno odsustvo saglasnosti i usaglašenosti, kao da niko od tih ljudi nije čvrsto stajao na zemlji, gledajući u pokojniku ne stvorenje od krvi i mesa već nekakav spoj mitskog junaka i čarobnjaka – tolike su mu podvige i čudesa pripisivali. Nikada

nisam uspeo da uspostavim jasnu granicu između pouzdanog obaveštenja i izmišljotine, između stvarnosti i maštarije.

Što se njegovih knjiga tiče, sve sam ih pročitao, od korica do korica, što i nije zahtevalo velikog truda – reč je o svega četiri tanušne knjižice, od kojih najobimnija ne prelazi ni dvesta stranica (jedan izdavač iz Sao Paula objavio je tri u jednom jedinom tomu, a zasebno samo onu o kulinarstvu, budući da je, usled svoje osobenosti, dostupnija širem krugu čitalaca). Neću izricati sudove o Arkanžovom delu, danas iznad svake rasprave ili sumnje; niko se i ne usuđuje da mu porekne vrednost posle Levensonovog priznanja, mnogobrojnih prevoda, uspeha na svim stranama. Još koliko juče pročitao sam novinsku vest: Arkanžo objavljen u Moskvi uz hvalospeve u *Pravdi*.

Najviše što mogu jeste da se pridružim sveopštim pohvalama. Mogu da kažem da mi je čitanje prijalo: mnogo šta od onoga što je Arkanžo zabeležio i dan-danas čini sastavni deo našeg života, svakodnevice grada. Silno me je zabavila pretposlednja od četiri knjige (izgleda da je pred smrt pripremao novo izdanje), ona koja mu je donela mnoge neprijatnosti, grdne nevolje. Tako sada, kad naiđem na nekog od onih tipova koji se diče svojom plavom krvlju, genealoškim stablima i grbovima, plemenitim čukundedovima i drugim koještarijama, odmah ih priupitam za prezime i za tili čas ga pronađem na spisku koji je sačinio Arkanžo, tako ozbiljan i pedantan, istinski zaljubljenik u istinu.

Ostaje mi još da objasnim kako sam stupio u kontakt s američkim naučnikom i našao se počastvovan njegovim izborom. Ime Džejmsa D. Levensona čini izlišnim svako predstavljanje ili komentar, a činjenica da mi je poverio jedan tako težak zadatak ispunjava me ponosom i zahvalnošću. O našem kratkom druženju čuvam prijatne uspomene,

uprkos svemu. Jednostavan, nasmejan i srdačan, privlačan i elegantan, prava je negacija onih naučnika iz karikatura, starih, dežmekastih gnjavatora.

Koristim ovu priliku da raščistim jedan nesporazum vezan za moju saradnju s čuvenim profesorom s Kolumbija univerziteta, kome su kumovali zlobni zavidljivci i nezadovoljnici. Pošto im nije bilo dovoljno ni to što su se upetljali u moj lični život, povlačeći po blatu i glibu u kome inače žive ime Ane Mercedes, pokušavaju sad da me dovedu u vezu sa levicom, šireći glasine da sam se prodao – i to ne samo sebe nego i uspomenu na Arkanža – severnoameričkom imperijalizmu, i to za šaku dolara.

Elem, kakve uopšte veze može biti između Levensona i Stejt departmenta ili Pentagona? Naprotiv, Levensonovu poziciju konzervativci i reakcionari smatraju prilično jeretičkom, budući da se njegovo ime vezuje za napredne struje i demonstracije protiv rata. Kad mu je bila dodeljena Nobelova nagrada za doprinos razvoju društvenih nauka i humanistike, evropska štampa je upravo isticala u prvi plan mladost – tek je bio prevalio četrdesetu – i političku nezavisnost novog nobelovca, zbog čega je primljen s podozrenjem u pojedinim zvaničnim krugovima. Uostalom, Levensonov rad stoji na raspolaganju svakom ko poželi da ga upozna: ogromna panorama života primitivnih i nerazvijenih naroda, koju je neko opisao kao „dramatični krik pobune protiv jednog nepravednog i naopakog sveta“.

Ničim nisam doprineo popularnosti Arkanžovog dela u Sjedinjenim Državama, ali smatram njihov uspeh pobedom napredne misli, jer je naš zemljak, kao što je poznato, bio slobodouman, bez ideologije, naravno, ali oduševljen poklonik naroda, stegonoša u borbi protiv rasizma, predrasuda, bede i tuge.

Dospeo sam do Levensona posredstvom Ane Mercedes, autentične vrednosti naše mlade poezije (danas potpuno posvećene brazilskoj narodnoj muzici), koja je u ono vreme, kao saradnica jednog jutarnjeg lista, dobila zaduženje da prati kratak boravak američkog naučnika u našem gradu. Toliko je prilježno prionula na izvršenje poverenog joj zadatka da se nije razdvajala od Amerikanca, kao njegova pratilja i prevodilac, ni danju ni noću. Njena preporuka svakako je imala uticaja pri izboru moje malenkosti, ali između toga i onoga što su o meni i njoj govorili zli jezici, postoji ogromna razlika, i more gadosti: pre no što me je angažovao, Levenson je bio u mogućnosti da se lično osvedoči u moje sposobnosti.

Sve troje smo zajedno išli na proslavu Jansana, na trgu Alaketu, i tamo mi se ukazala prilika da pred njim ispoljim svoju kulturu, da pokažem svoja znanja i vrednosti. Na jednoj mešavini španskog i portugalskog, začinjenoj mojim skromnim i Aninim još oskudnijim poznavanjem engleskog, objašnjavao sam mu značenje pojedinih obreda, imena duhova, smisao njihovih pokreta, kretnji i poza: govorio sam mu o plesovima i napevima, o bojama obrednih kostima i o mnogim drugim stvarima – kad imam motivaciju, postajem vrstan govornik a ono što nisam znao izmislio sam na licu mesta, jer nisam smeo sebi da dozvolim da izgubim obećane mi dolare – dolare, moj brajko, a ne bezvredne kruzeirose – tako da mi je polovina ugovorene sume bila isplaćena još iste večeri, u holu hotela gde sam, pomalo nevoljko, odseo.

Dakle, nemam više šta da objašnjavam – sve je već rečeno. Dodaću samo, s izvesnim žaljenjem, da moj rad nije kod velikog Levensona naišao na prijem kakav je zasluživao. Čim sam ga završio, poslao sam mu, u skladu sa dogovorom, jedan primerak otkucan na mašini, uz dodatak jedne

od dve jedine fotografije kojih sam uspeo da se domognem: na požuteloj fotografiji vidi se jedan mladi mulat u punoj snazi, odeven u crno, u svečanoj pozi: to je Arkanžo, koji je upravo promovisan u poslužitelja Medicinskog fakulteta. Pametno sam postupio što nisam poslao drugu, koja prikazuje Arkanža već ostarelog i zapušteno obučenog, pravog odrpanca koji, u društvu sumnjivih žena, podiže čašu, nesumnjivo nacvrčan.

Nakon skoro petnaest dana, pošta mi je uručila jedno pismo, s potpisom Levensonove sekretarice, kojim se potvrđuje prijem mog rada i prilaže dolarski ček u iznosu od polovine svote preostale za isplatu, uz dodatak jedne sume namenjene za pokrivanje troškova koje sam imao – ili sam mogao imati – tokom istraživanja. Platili su sve bez pogovora, a platili bi i više da ja nisam bio tako skroman u zahtevima i stidljiv u navođenju spiska troškova.

Od sveg materijala koji sam mu poslao, naučnik je iskoristio samo onu fotografiju, za engleski prevod spisa Pedra Arkanža, uvršćenih u jedan tom njegove grandiozne *Enciklopedije života naroda Afrike, Azije i Južne Amerike (Encyclopedia of Life in the Tropical and Underdeveloped Countries)* na kojoj su sarađivala najznačajnija naučnička imena našeg vremena. U predgovoru Levenson se nije ni potrudio da analizira knjige našeg zemljaka; navodi samo oskudne biografske podatke, ali sasvim dovoljno da se zaključi da nije čak ni zavirio u moj tekst. U tom predgovoru, Arkanžo je od poslužitelja unapređen u profesora i istaknutog člana Medicinskog fakulteta („*distinguished Professor, member of Teacher's Council*“) pod čijim je pokroviteljstvom obavljao svoja istraživanja i objavio svoje delo. Zamislite samo! Ko je poverovao u tu Levensonovu izmišljotinu, to već ne bih znao, ali da je makar samo i prelistao moje beleške ne bi mu

se potkrala tako krupna greška – od poslužitelja do profesora, e, jadni moj Arkanžo, samo ti je još to falilo!

Moje ime nijednom nije navedeno, niti se moj rad pominje na Levensonovim stranicama. I kad već tako stvari stoje, osećam se slobodnim da mirne duše prihvatim ponudu koju sam nedavno dobio od gospodina Dmevala Šavesa, uspešnog knjižara iz Ulice Ažuda, a u ovoj prilici i izdavača, koji će objaviti i prodavati ove nepretenciozne stranice. Postavio sam mu samo jedan jedini uslov: da potpišemo pravovaljan ugovor, jer, ako je verovati glasinama, gospodin Šaves, tako uspešan i bogat, tvrd je na paru kad treba platiti autorska prava, u čemu, uostalom, samo nastavlja odavno ustaljenu ovdašnju tradiciju; naime, još u svoje vreme, naš Arkanžo bio je žrtva izvesnog Bonfantija, knjižara i izdavača, koji je držao radnju na Trgu katedrale, kao što ćemo u nastavku videti.